

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף לח

ואמר ליה רב חסדא לרב תחליפא, **שמא מקדח וחסומו שנינו:** אולי מה שאמרו בית שמאי שהשיעור של חסרון בגולגולת הוא 'כמלא מקדח', כוונתם ל'מקדח וחסומו', דהיינו שלאחר שנעשה החור, מצדדים את המקדח להרחיב את צידי הנקב כדי שיכנס המקדח ויצא ברווח, וזהו 'חסום' שנוטל את מה שחוסם וסותם את הנקב ואינו מאפשר למקדח להיכנס ברווח, ושיעור 'מקדח וחסומו' הוא יותר מ'סלע', ונמצא שאכן נחלקו ב"ש על ב"ה, שב"ש אמרו 'מקדח וחסומו' וב"ה אמרו 'סלע'.

ואמר ליה רב תחליפא: ואמר לו רב תחליפא, אל תאמר 'שמא מקדח וחסומו שנינו', אלא בוודאי הם אמרו 'מקדח וחסומו'! ואתה יכול לסמוך על דבר זה כמו חזקיה אבי עקש, שנסמך על עדותו שלא היה שום תלמיד חולק עליו. [\[דבריו יובאו מיד\]](#).

ומכאן נפשוט את הספק של רב אושעיא, שמוכח מכאן שכאשר קבעו שיעור מסוים לחלל, הכוונה שהוא נכנס ויוצא ברווח, וכמו כן לגבי שיעור 'כרשינה' הכוונה לנקב שכרשינה נכנסת ויוצאת בו ברווח.

כעת הגמ' מביאה את עדותו של חזקיה אבי עקש:

דתניא, זו עדות העיד חזקיה אבי עקש לפני רבן גמליאל ביבנה שאמר משום רבן גמליאל הזקן: **כלי חרס לא נטמא מגבו אלא רק מתוכו, כלומר שאם נגעה טומאה באחורי הכלי, אינו נטמא, ואם נכנסה טומאה לאוויר הכלי הרי הוא נטמא אפילו אם לא נגעה בו.**

כל שאין לו תוך בכלי חרס, אין לו אחורים לחליקה לחלוקה, נטמא תוכו נטמא גבו, נטמא גבו נטמא תוכו: כלי חרס שאין לו 'תוך' (= בית קיבול), אין אחוריו חלוקים מתוכו, כלומר שאין דינם של אחוריו שונה מתוכו כשאר כלי חרס, אלא

אם נטמא גבו נטמא תוכו, ואם נטמא תוכו נטמא גבו. [‘תוכו’ נחשב אותו צד שמשמש בו, ו‘גבו’ הוא הצד שלא משמשים בו].

קושיא: כלי חרס בתוכו תלה רחמנא, אית ליה תוך איטמי ליה, לית ליה תוך לא איטמי ליה: והרי התורה אמרה שכלי חרס נטמא רק מתוכו, ואם אין לו ‘תוך’ אינו נטמא כלל!

תירוץ: א”ר יצחק בר אבין הכי קאמר: כך אמר חזקיה אבי עקש: כל שאין לו ‘תוך’ בכלי חרס, אם יהיה כלי שטף (= כלי עץ, ונקרא ‘כלי שטף’ לפי שיש לו ‘שטיפה’ דהיינו טהרה במקווה) דומה לו שגם לו אין ‘תוך’, הרי שאין לו אחורים לחלוקה, ואם נטמא תוכו נטמא גבו, ואם נטמא גבו נטמא תוכו.

קושיא: למה לי למיתלייה בכלי חרס? מדוע הוא תולה את הכלי שטף בכלי חרס? שיאמר פשוט ‘כל שאין לו תוך בכלי שטף אין לו אחורים לחלוקה’.

תירוץ: הא קמ”ל, מה כלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו, נטמא גבו לא נטמא תוכו, אף כלי שטף נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו, נטמא גבו לא נטמא תוכו: הוא תלה אותם בכלי חרס כדי להשמיע לנו שאם יש לכלי שטף ‘תוך’ הרי דינו ככלי חרס, דהיינו כשם שכלי חרס שננטמא תוכו נטמא גבו ואם נטמא גבו לא נטמא תוכו, כך כלי שטף אם נטמא תוכו נטמא גבו ואם נטמא גבו לא נטמא תוכו.

קושיא: בשלמא כלי חרס גלי ביה רחמנא “תוכו”, אלא כלי שטף מי גלי ביה רחמנא “תוכו”? וכי אפשר להשוות כלי שטף לכלי חרס? והרי לגבי כלי חרס התורה אמרה “וְכָל כְּלִי חָרָשׁ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֵל תּוֹכוֹ”, ולכן דינו שננטמא רק מתוכו ולא מגבו, אבל התורה לא אמרה זאת לגבי כלי שטף, וא”כ אין דינו של כלי שטף שווה לכלי חרס כלל!

תירוץ: אי בטומאה דאורייתא ה”נ: אם היינו עוסקים בטומאה מדאורייתא, אכן אתה צודק שכלי שטף נטמא מגבו בין אם יש לו תוך או אין לו תוך.

הכא במאי עסקין בטומאת משקין דרבנן: אבל אנו עוסקים כאן ב’טומאת משקין’ שהיא טומאה מדרבנן ולא מדאורייתא, ודינם של משקין טמאים שאם הם נגעו באחורי הכלי הם מטמאים רק את אחורי הכלי ולא את תוכו.

דתנן: וכפי שלמדנו במשנה במס' כלים - כלי שנטמא אחוריו במשקין טמאים, אחוריו טמאים, אבל תוכו, אגנו (= שפת הכלי), אזנו (= בית אחיזה), וידיו (= כגון שעשו לו כמין זנב מאחורין לאחוז בו) טהורים. ואם נטמא תוכו, כולו טמא. ע"כ המשנה שם. **הגמ' מבארת:**

דמדאורייתא אין אוכל מטמא כלי, ואין משקה מטמא כלי, ורבנן הם אלה שגזרו על כך משום משקה זב וזבה (= כגון רוקו וזובו של הזב) שהוא מטמא מדאורייתא, והם גזרו על כל המשקים שיטמאו כלי כדי שלא יבואו לטעות ולחשוב שגם משקה זב וזבה לא מטמא כלי.

הלכך שוויה רבנן כטומאה דכלי חרס: וחכמים עשו את כלי שטף שנגע בו משקה טמא כדין כלי חרס שנגע בו משקה טמא, **ולא שוויה רבנן כטומאה דאורייתא דנפשיה:** ולא כדין טומאה של כלי שטף. והטעם הוא - **עבדו רבנן היכירא כי היכי דלא לישרוף עליה תרומה וקדשים:** שהם עשו היכר שכולם ידעו שטומאת משקין היא רק מדרבנן ולא מדאורייתא, ולא יבואו לשרוף תרומה וקדשים שנגעו בכלי שנטמא בטומאת משקין דרבנן.

לסיכום: חכמים גזרו על טומאת משקין, וזאת כדי שלא יבואו לטעות ולחשוב שכשם שמשקים לא מטמאים כלי כך גם משקה זב וזבה לא מטמא כלי. וכדי שלא יחשבו שזו טומאה דאורייתא, ויבואו לשרוף תרומה וקדשים שנגעו בכלי שנטמא ממשקים טמאים, לכן הם עשו את דינו של כלי שטף כדינו של כלי חרס, דהיינו שכלי שטף שנטמא גבו בטומאת משקין לא נטמא תוכו, וזה היכר לכן שטומאתו רק מדרבנן.

קושיא: אי הכי, אין לו תוך נמי ליעביד נמי היכירא: א"כ, הרי גם בכלי שאין לו תוך צריך לעשות את ההיכר הזה (= שאם נטמא גבו בטומאת משקין לא נטמא תוכו), ומדוע חזקיה אבי עקש אמר שכלי שטף שאין לו תוך, אם נטמא גבו נטמא תוכו?

תירוץ: כיון דעבדו היכירא ביש לו תוך, ידיע דאין לו תוך דרבנן: כיון שחכמים עשו היכר בכלי שטף שיש לו תוך, הרי שכולם כבר יודעים שגם בכלי שאין לו תוך זו טומאה מדרבנן.

קושיא: ואין לו תוך בכלי שטף דאורייתא בר קבולי טומאה הוא? דומיא דשק בעינן! מה שק מיטלטל מלא וריקן, אף כל מיטלטל מלא וריקן: כלומר אמרנו לעיל שבאמת בטומאה דאורייתא כלי שטף מקבל טומאה, אלא שאנחנו עוסקים כאן בטומאת משקין דרבנן, משמע שמדאורייתא גם כלי שטף שאין לו תוך מקבל טומאה. הגמ' מקשה כעת, שהרי גם מדאורייתא כלי שטף שאין לו תוך אינו מקבל טומאה, לפי שהוא הוקש לשק (שנאמר "מִכֵּל כְּלֵי עֵץ אוּ בָגֵד אוּ עוֹר אוּ שֶׁק כָּל כְּלֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מְלֹאכָה בָּהֶם בְּמִים יוֹבֵא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהַר"), ודורשים מה שק מטלטלים אותו כשהוא מלא או כשהוא ריק, דהיינו שיש לו בית קיבול, כך כלי שטף (= כלי עץ) נטמא רק כאשר יש לו בית קיבול, נמצא שכלי שטף שאין לו בית קיבול אינו מקבל טומאה כלל ואפילו לא טומאה דאורייתא!

תירוץ: בהנך דחזו למדרסות: מה שחכמים גזרו טומאת משקין על כלי שאין לו תוך, זה רק בכלי שראוי ל'מדרס', דהיינו לשבת עליו, כגון כסא וספסל שיכולים לקבל 'טומאת מדרס' מדאורייתא ע"י שהזב יושב עליהם, והדין הוא שכל דבר שמקבל טומאת מדרס הרי הוא מקבל גם טומאת מגע, ולכן גזרו עליהם חכמים טומאת משקין (שהיא טומאת מגע, שהם נטמאים מחמת שהמשקים נגעו בהם).

קושיא: אי הכי חרס נמי: א"כ נגזור גם על כלי חרס שאין לו תוך והוא ראוי למדרס שיקבל טומאה.

תירוץ: אין מדרס בכלי חרס: בכלי חרס לא שייך 'טומאת מדרס', לפי שהוא נשבר כשיושבים עליו.

חוזרים לקושיית רב חסדא על רב תחליפא לעיל, שאמר ששיעורם של ב"ה (לגבי חסרון בגולגולת) הוא 'כדי שינטל מן החי' שהוא כ'סלע', ושיעורם של ב"ש הוא 'כמלא מקדח', ולמדנו לגבי שיעור חלון המעביר טומאה מבית לבית ששיעורו כמלא מקדח של לשכה והוא כסלע נירונית, וקשה שא"כ השיעור של שניהם שווה (שלדעת ב"ש וב"ה הוא כסלע), ובמה הם נחלקו? רב פפא מתרץ:

רב פפא אמר, מקדח גדול שנינו, מכלל דמקדח סתם זוטרא נמי מכסלע: מה שאמרנו לעיל ששיעור מקדח גדול של לשכה הוא בגודל של סלע נירונית, מדובר שם במקדח גדול (= המשנה שם אמרה 'מקדח גדול של לשכה'), משמע שמקדח

סתם קטן יותר, נמצא שמה שב"ש אמרו שהשיעור הוא 'כמלא מקדח' סתם הוא קטן יותר מסלע, ובה נחלקו ב"ש וב"ה, שלב"ש השיעור פחות מסלע ולב"ה סלע.

קושיא: הניחא לרבי מאיר, אלא לרבנן מאי איכא למימר? הגמ' מביאה כעת את מחלוקתם של ר"מ וחכמים ומבארת את הקושיא -

דתנן: שלמדנו בסיפא של המשנה שם במס' אהלות - באיזה מקדח אמרו ב"ש? במקדח קטן של רופאים דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים במקדח גדול של לשכה. ע"כ המשנה שם. נמצא שלדעת חכמים שיעורם של ב"ש הוא 'מקדח גדול', ועל זה אמרנו שהוא כסלע, וא"כ חזרה הקושיא במה נחלקו ב"ש וב"ה, והרי שניהם אומרים כסלע.

הגמ' מוסיפה להקשות: **ולרבי מאיר מי ניחא? הוה ליה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, ואנן דתנן תנן, דלא תנן לא תנן:** וכי לרבי מאיר לא קשה? והרי לשיטתו ב"ש מקילים יותר מב"ה, ששיעורם של ב"ש הוא מקדח קטן של רופאים, וזהו פחות משיעורם של ב"ה שהוא כסלע, נמצא שיש כאן מקום בו ב"ש מקילים וב"ה מחמירים (בשונה מרוב המקומות שב"ה מקילים יותר מב"ש), והרי למדנו במשנה במס' עדיות שיש רק שש דברים בהם ב"ש מקילים יותר מב"ה, וא"כ אי אפשר לומר שכאן ב"ש מקילים יותר מב"ה, שהרי דין זה לא נשנה שם.

תירוץ: אמר רב נחמן, **סלע נירונית שנינו כמקדח גדול, סלע סתם זוטרא ממקדח סתם:** 'סלע נירונית' הוא מטבע גדול ושיעורו כמקדח גדול של לשכה, אבל סלע סתם שיעורו קטן אפילו ממקדח סתם, נמצא שלדעת ב"ה השיעור הוא כסלע סתם, ולדעת ב"ש השיעור הוא כמקדח סתם שהוא יותר מסלע סתם, וא"כ ב"ש מחמירים יותר מב"ה!

משנה: המשנה מונה סוגים של מומים בעין, שהבכור נשחט עליהם.

הריס של עין: העפעף של העין שניקב או שנפגם או שנסדק, זהו מום.

הרי בעינו: אם היה לו בעין 'דק' - קרום המכסה את העין. או תבלול - ערוב של לבן ושחור בתוך העין (ויתבאר בסמוך). או בשר בולט בתוך העין בצורת 'חלזון

נחש' (בגמרא יתבאר האם זהו מום אחד או שני מומים), או בצורה של 'עינב' = גרגיר ענבים.

איזהו 'תבלול'? **לבן הפוסק וכו':** גלגל העין מורכב מעיגול לבן, המקיף את ה'סירא' = עיגול צבעוני, המקיף את השחור שבעין. אם הלבן נכנס בתוך ה'סירא' וממשיך ונכנס בשחור, זהו מום. אבל אם השחור נכנס בסירא וממשיך ונכנס בלבן, אין זה מום. כי לא שייך מום בלבן, משום שהלבן אינו העין עצמה (הרואה), אלא הוא 'שומן העין'.

גמרא: **מאי 'הריס'?** **אמר רב פפא תורא ברא דעינא:** = החלק החיצוני של העין, כלומר העפעף המכסה את העין.

*

למדנו במשנה – דק, תבלול: דק = קרום דק המכסה את העין.

תנו רבנן: קרום (= 'דק') המשקע את העין הרי זה מום, אבל קרום צף אינו מום. **קושיא: והתניא איפכא!** שקרום המשקע אינו מום, וקרום צף הרי זה מום. תירוצ: **לא קשיא הא בשחור הא בלבן:** יש הבדל בין השחור ללבן שבעין. הברייתא הראשונה מדברת על קרום בשחור שבעין, ואילו הברייתא השניה מדברת על קרום בלבן שבעין. קושיא: **והא אין מומין בלבן:** הרי המשנה אמרה שכלל לא שייך מום בלבן של העין! תירוצ: **אלא הא בדוק לבן הא בדוק שחור:** שני הדוקים מכסים את השחור. אלא שהברייתא הראשונה מדברת על קרום שחור, ואילו הברייתא השניה מדברת על קרום לבן. וכמו שאמר רבה בר בר חנה – סח לי ר' יאשיה דמן אושא, דק שחור משוקע הרי זה מום, ואם הוא צף אין זה מום. ואילו דק לבן משוקע אינו מום, ואם הוא צף הרי זה מום.

וסימנין: והסימן לדבר כדי לזכור איזה דק הוא מום ואיזה אינו מום, 'ברקא'. ברקא = הוא מום מסוים של בהמה הידוע לכל, שהוא לבן צף. ועל פי הסימן הזה נזכר שגם מום של דק בעין אם הוא לבן צף זהו מום, וממילא נדע שלבן שקוע אינו מום. וכן נדע גם איזה דק הוא מום בשחור, שהרי אנו יודעים שבשחור זה להיפך מהלבן.

*

למדנו במשנה - חלזון נחש ועינב:

איבעיא להו. חלזון הוא נחש, או דלמא חלזון או נחש? האם זהו מום אחד או שני מומים?

תא שמע. דאמר רבה בר בר חנה: סיפר לי רבי יוחנן בן אלעזר - זקן אחד היה בשכונתנו ור' שמעון בן יוסי בן לקוניא שמו. ומימי לא עברתי לפניו כי הוא היה גדול הדור. אבל פעם אחת עברתי לפניו, והיה לו בכור שהיה לו חילזון בעיניים, והוא אמר לי 'שב בני, שב. החלזון הזה הוא מום קבוע ומותר לשחוט עליו את הבכור, וזהו מום של 'נחש' שאמרו חכמים במשנה. עד כאן המעשה. מהמעשה הזה אנו לומדים ש'חלזון נחש' זהו מום אחד.

ואע"פ שאמרו וכו': הגמרא מעירה על המעשה הזה. הרי אמרו חכמים שאין אדם רואה את המומין של הבכור השייך לו ומתיר אותם. ואם כן קשה, איך רבי שמעון בן יוסי ראה את המום של הבכור שלו והתיר אותו? התשובה - שאפילו שאדם לא רואה מומין לעצמו, אבל הוא מורה הלכה לתלמידים, והתלמידים שלו מורין לו את ההתר במום של הבכור שלו. ולכן רבי שמעון בן יוסי קרא לרבי יוחנן בן אלעזר ואמר לו שהמום הזה מותר, כדי שרבי יוחנן בן אלעזר יתיר לו את המום. קושיא: **והאמר ר' אבא אמר רב הונא:** כל תלמיד חכם שמורה הלכה חדשה שלא שמענו אותה, אם הוא אומר את ההלכה הזו לפני שבא מקרה שנוגע אליו ישירות (כלומר שקרה לו מקרה שעליו הוא מורה להתיר את הדבר), אנחנו שומעים לו ופוסקים כמותו. ואז אם אחר כך קרה לו המקרה הזה, אנחנו מתירים לו. אבל אם הוא אומר את ההלכה לאחר שכבר בא המקרה לידו, אין שומעים לו, כי חוששים שבגלל המקרה שקרה לו הוא אומר את ההלכה הזו. ואם כן איך רבי יוחנן בן אלעזר שמע את ההלכה שאמר רבי שמעון בן יוסי? והרי הוא אמר אותה לאחר שכבר קרה לו המום בבכור שלו! תירוץ: **איהו נמי מורה ובא הוה מעיקרא:** רבי שמעון בן יוסי כבר הורה את ההלכה הזו בעבר לפני שבא המעשה לידו.

*

למדנו במשנה - איזהו תכלול? לבן הפוסק את הסירא:

מתנתין מני? רבי יוסי היא! דתניא: לבן ונכנס בשחור, או שחור ונכנס בלבן, הרי זה מום. אלו דברי ר' מאיר. אבל ר' יוסי אומר לבן ונכנס בשחור הרי זה מום, ואילו שחור ונכנס בלבן אינו מום. משום שאין מומין בלבן.

אמר רב - מאי טעמא דרבי יוסי? דכתיב "יֵצֵא מִחֶלֶב עֵינָיו": ביאור הפסוק = הרשע יצא לתרבות רעה מרוב השומן שבעין שלו. ה'חלב' של העין הוא הלבן שבעין. והפסוק קורא לו "חלב העין" ואינו קורא לו "עין" סתם. משמע שהוא לא העין עצמה, אלא רק השומן שלה, ולכן המום שבלבן אינו נחשב מום.

ור' מאיר מאי טעמיה? מה לשון וכו': מהו לשון 'תכלול'? דבר המכלכל את העינים. כלומר תערבות של שחור ולבן, ואין הבדל אם הלבן נמצא בשחור או השחור נמצא בלבן.

משנה: חורור והמים הקבועין: מומים נוספים בעין המתירים את שחיטת הבכור. 'חורור' = טיפות לבנות בעין, ו'המים' = מים שנוטפים מהעין. ומדובר בשני המומים הללו קבועים. והמשנה מפרטת מהי הקביעות.

איזהו חורור הקבוע? לדעת ת"ק אם הוא נמצא שמונים יום. לדעת ר' חנניא בן אנטיגנוס בודקים אותו ג' פעמים בתוך שמונים יום. אבל אם לא בדקו אותו, אפילו שמוציאים את המום ביום השמונים, אין זו ראייה, כי יתכן שבמשך השמונים יום המום נעלם וחזר לבסוף.

ואלו הן מים הקבועין? אם הבכור אכל תבן לח (הצומח בניסן) ותבן יבש (הצומח בתשרי) ביחד, והתבן הזה גדל בשדה של 'גשמים' כלומר בשדה 'בית הבעל' שמספיק לה גשמים. או שהאכילו אותו תבן לח ויבש שגדל בשדה 'בית השלחים' הזקוקה להשקיה. או שאכל תבן יבש ואח"כ לח. אין המים נחשבים למום קבוע, כי צורות האכילה הללו עדיין אינן מרפאות את המחלה. עד שיאכל קודם תבן לח ואח"כ תבן יבש, שאז זו תרופה למחלתו, ואם בכל אופן המים ממשיכים לזלוג, סימן שזהו מום קבוע.

נמרא: מתני' מני? רבי יהודה היא. דתניא וכו': משנתנו האומרת שחורור קבוע הוא חורור הנמצא שמונים יום סוברת כרבי יהודה המובא בבבלי. לדעת רבי מאיר חורור קבוע הוא חורור הנמצא במשך ארבעים יום, ומים הקבועים הם מים

הנמצאים במשך שמונים יום. לדעת רבי יהודה חורור קבוע הוא חורור הנמצא שמונים יום.

הברייתא ממשיכה: ואלו הן מים הקבועים? אכל לח ויבש של בית השלחין, או שאכל יבש ואח"כ אכל הלח, אין מום. עד שיאכל יבש אחר הלח, וישנו ג' חדשים: כלומר וצריך לבדוק זאת במשך שלושה חודשים האם המום לא התרפא.

קושיא: והא תרויהו תננה 'אכל לח ויבש של גשמים לח ויבש של בית השלחין': הרי במשנה שלנו כתוב שהאוכל לח ואח"כ יבש הרי זה מום, והיינו בין משדה של גשמים ובין משדה של שלחין (שעליהן מדובר קודם לכן במשנה). ואילו הברייתא אומרת שהאוכל לח ואח"כ יבש רק משדה של שלחין הרי זה מום! תירוץ: **חסורי מיחסרה והכי קתני**: יש חיסרון בדברי המשנה. וכך צריך לומר בה – אם אכל לח ויבש של שדה גשמים, הרי זה מום. ואם אכל לח ויבש של שדה בית השלחין אינו מום. וגם כשאכל משדה גשמים, אם אכל אותם בזה אחר זה דהיינו קודם אכל יבש ואח"כ אכל לח, אינו מום, עד שיאכל קודם לח ואח"כ יבש.

*

הברייתא אמרה: **וישנו ג' חדשים**.

קושיא: איני, ~~והתנא~~ והא אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן – אדר וניסן לח, אלול ותשרי יבש: כלומר הוא אמר שצריך להאכיל את הבכור חודשיים לח וחודשיים יבש, סה"כ ארבעה חודשים. ולא מספיק שלושה חודשים! תירוץ: אימא אדר וחצי ניסן לח, אלול וחצי תשרי יבש: יש לומר בדברי רב יצחק בר אשיאן שאדר וחצי חודש ניסן זה 'לח', ואלול וחצי חודש תשרי זה 'יבש', סה"כ שלושה חודשים.